

RECENZII

Sociologia între epistemologie și contexte personale. Cătălin Zamfir, O istorie subiectivă în sociologia românească din 1944 până în prezent. Editura Polirom, Iași, 2009, 208 p.; **Pierre Bourdieu, *Schiță pentru o autoanaliză***, Grupul Editorial Art, București, 2008, 143 p.

Editura Polirom din Iași ne propune o apariție editorială a anului 2009 de 203 pagini cu titlul: *O istorie subiectivă în sociologia românească din 1944 până în prezent*. Lucrarea îi aparține lui Cătălin Zamfir și este structurată în 25 de capitole și o parte concludivă. Privită ca apariție editorială în sine, lucrarea se desfășoară ca o istorie personală a autorului, de la formarea sa ca cercetător, trecând prin diferitele experiențe, jalonate fie de perioada comunistă cu „renașterea” sociologiei ca știință, fie de cercetările de teren ori experiențele didactice, și continuându-se cu experiența postcomunistă, cu „inovațiile sociale” care i-au fost caracteristice. Dar, dacă lărgim orizontul în care ne plasăm, am putea constata că demersul lui Cătălin Zamfir poate fi conexas cu un altul, cel al lui Pierre Bourdieu. Traducerea românească a cărții *Schiță pentru o autoanaliză* (editată în original în 2004) a apărut la Grupul Editorial Art din București în 2008, întinsă pe 143 de pagini. Într-o astfel de perspectivă, demersurile celor doi autori par a avea la origine aceeași dorință de a

rememora experiențele personale care au determinat formarea științifică și care pot explica opțiunile acestora, direcțiile cercetării personale, iar, pe de altă parte, pot duce la înțelegerea unei discipline, în acest caz sociologia, ca „produs al unui context social și personal” (Zamfir, 2009, 9). Dacă aceste demersuri nu se datorează unor resorturi strict personale și dacă și alți autori vor simți nevoia de a merge pe aceleași drumuri pentru a fi mai clare diferitele opțiuni ori contexte personale în încercarea de a explica evoluțiile disciplinei, e posibil să asistăm la apariția unui nou tip de demers analitic. În a doua parte a secolului XX, Gerhard Lenski (traducerea lucrării din 1966 a lucrării *Putere și privilegii. O teorie a stratificării sociale*, apărută la Timișoara, la Editura Amarcord în 2002), încercând să structureze discuția cu privire la stratificarea socială și să concilieze cumva cele două perspective opuse, teoria conflictului și funcționalismul, a constatat că astfel de demersuri integratoare apăruseră ca un rezultat firesc al evoluției domeniului, în contexte independente unele de altele, unii dintre autori neștiind de demersurile altora, asemănătoare. Cu alte cuvinte, vine un moment când mai mulți autori, uneori independent unii de alții, simt nevoia de a merge într-o direcție nouă mânăți de stadiul de moment al cunoașterii în care ei intuiesc posibilitățile de dezvoltare viitoare.

Câteva cuvinte despre cei doi autori. Pierre Bourdieu a fost sociologul francez cel mai citat în Statele Unite ale Americii,

în ciuda afirmației sale conform căreia „trîada capitolină Parsons-Merton-Lazarsfeld” a produs sociologiei americane „o serie întregă de mutilări de care mi se părea indispensabil s-o eliberez, în special printr-o revenire la textele lui Durkheim și ale lui Max Weber, anexați și desfigurați, și unul, și celălalt, de către Parsons” (p. 100). Până la moartea sa, în 2002, puterea sa de muncă a fost realmente extraordinară, iar contribuțiile sale au exercitat o influență marcantă în întreg spectrul științelor sociale, ca în cazul antropologiei ori filosofiei. Bourdieu a fost, de asemenea, unul dintre artizanii mișcării anti-globalizare. Printre cele mai importante lucrări ale sale, traduse în zeci de limbi, se numără: *La Distinction. Critique sociale du jugement* (1979), *Le Sens pratique* (1980) sau *La Domination masculine* (1998).

Cătălin Zamfir este unul dintre sociologii care au contribuit decisiv la dezvoltarea sociologiei în perioada postcomunismului românesc, fiind fondatorul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, președinte al Institutului Social Român. Dintre lucrările sale cele mai reprezentative amintim: *Spre o paradigmă a gândirii sociologice* (1999, 2005), *O analiză critică a tranziției. Ce va fi „după”* (2004), *O nouă provocare: dezvoltarea socială* (coordonator, 2006) sau *Enciclopedia dezvoltării sociale* (2007).

Cătălin Zamfir pune la baza demersului său „insatisfacția față de modul în care uneori este tratată sociologia românească în perioada comunistă și cea a tranziției: simplificată și chiar distorsionată, dominată de încrâncenări și import de scheme ideologice” și, de asemenea, faptul că „istoria sociologiei cere ea însăși o abordare sociologică” (p. 9). Lucrarea sa se dorește a fi înțeleasă în primul rând ca o testare a ipotezei că există o relație între „producția sociologică și contextul epistemologic și cel social-personal” (p. 10). Dar, totodată, demersul este și unul de autoanaliză. „Punând cap la cap evenimentele și trăirile

care au marcat istoria mea, am senzația că mă înțeleg mai bine pe mine și ce am făcut” (p. 11).

De partea cealaltă, Pierre Bourdieu, considerat un veritabil urmaș al lui Emile Durkheim, plasat chiar în umbra acestuia datorită influenței și importanței pe care a avut-o în școala franceză de sociologie, este un anti-biograf convins. Sociologul francez își organizează demersul în baza dorinței de a fi mai bine înțeles. Munca sa sociologică poate căpăta conturul dorit în măsura în care îi putem înțelege autorului „alegerile” intelectuale. În acest fel, opțiunile sale științifice ar trebui să fie mai clare, mai ușor de înțeles: „Pentru ce, și mai ales, pentru cine am scris? Poate pentru a descușura biografiile și biografii, livrând, în același timp, printr-un fel de chestiune de onoare profesională, informațiile pe care mi-ar fi plăcut să le găsesc atunci când încercam să-i înțeleg pe scriitorii sau pe artiștii trecutului și încercând să prelungesc analiza reflexivă dincolo de descoperirile generice furnizate de analiza științifică însăși – fără ca prin aceasta să cedez însă tentației (extrem de puternice) de a dezminți sau de a respinge deformările și defăimările, într-o încercare de a restabili adevărul sau de a surprinde” (p. 141).

Pornind de la ideea că „societatea nu este un dat, ci un construct” (p. 63), Cătălin Zamfir își începe excursia intelectuală printre jaloanele propriilor experiențe, pornind de la principiile conturate odată cu perspectiva etică a comunismului: „Din doctrina comunistă mi-au rămas pentru toată viața două principii, mai mult etice. În primul rând un activism social. Societatea trebuie să o construim noi, oamenii. Și avem o responsabilitate pentru cum este aceasta. În al doilea rând, o morală a muncii: fiecare are datoria să facă ceva pentru ceilalți, pentru societate” (p. 23). De aici până la a considera necesar ca sociologia să-și dezvolte un anume simț practic nu mai este decât un pas. Sociologul român este de părere că organizarea sau, după caz,

reorganizarea sistemelor sociale este sarcina sociologiei: „consideram că misiunea sociologiei atunci, și cu siguranță și astăzi, este de a-și dezvolta capacitatea construcției sociale, a organizării/reorganizării sistemelor sociale” (p. 63). Conștient de faptul că „structura unui tip de societate își pune amprenta pe toate fenomenele sociale din perimetrul său” (p. 88), Cătălin Zamfir întărește ideea că sociologul trebuie să se angajeze în procesul de schimbare a realității: „Am crezut că sociologia nu trebuie doar să descrie și să explice realitatea, dar și să contribuie la schimbarea ei” (p. 132). Am adăuga, mai ales dacă realitatea este una disfuncțională, așa cum s-a întâmplat cu cea românească postcomunistă.

Experiențele care au contribuit la formarea sa științifică, dialogurile intelectuale cu diferiți autori, întâlnirile spirituale sunt rememorate de Cătălin Zamfir, iar fiecare dintre acestea reprezintă, pe de o parte, momente ale „devenirii” sale științifice, iar, pe de altă parte sunt tot atâtea etape ale istoriei sociologiei românești. Este prezentată relansarea sociologiei odată cu Miron Constantinescu. Cercetătorul român este de părere că relația pe care Miron Constantinescu a avut-o cu regimul comunist a fost esențială pentru înțelegerea atât a relansării sociologiei, cât și a marginalizării acesteia odată cu ieșirea din „grațiile” puterii a acestuia: „poziția politică a lui Miron Constantinescu și-a pus amprenta pe forma atât a relansării, cât și a marginalizării sociologiei în România” (p. 58). Proiectul monografiei satelor, colaborarea cu Traian Herseni, experiența la Institute for Social Research (ISR) de la University of Michigan, sunt tot atâtea momente care au lăsat urme adânci în formarea profesională. Perioada de stagiul la ISR a reprezentat o experiență fundamentală pentru investigațiile ulterioare, mai ales în ceea ce privește sociologia organizațiilor. Comparația între organizațiile capitaliste și cele comuniste a suscitat discuții cu privire la eficiența și structurarea diferită a socialului

în cele două sisteme, vizibile într-o serie de lucrări ulterioare publicate în țară. Un aspect interesant, menționat de Cătălin Zamfir, plecat în Statele Unite ale Americii pentru a discuta „problemele de vârf ale teoriei”, interesat fiind mai degrabă de „macroteorie”, este faptul că descoperă la Michigan aplecarea spre latura mai degrabă aplicativă a sociologiei americane și inexistența unor dialoguri cu privire la marile probleme ale sociologiei.

Pentru Pierre Bourdieu, în *Schiță pentru o autoanaliză*, text considerat de Laura Albușescu în prefața cărții drept „cea mai frumoasă și mai adevărată carte a lui Pierre Bourdieu” (p. 24), dialogul intelectual cu Sartre sau întâlnirea cu Georges Canguilhem care a determinat o „posibilitate realistă de a trăi altfel viața intelectuală” (p. 55) reprezintă momente ale devenirii sale, momente care au determinat opțiuni ulterioare ale omului de știință. Perioada de formare a lui Bourdieu a însemnat contactul cu câteva jaloane ale sociologiei franceze, încarnate de personalități care au marcat istoria sociologiei: Georges Gurvitch, „care conduce Sorbona într-un mod destul de despot”, Jean Stotzel cu perspectiva „psihosociologiei științifice și americanizate” sau Raymond Aron ori mai tânărul Alain Touraine (p. 59).

Parcurgând lucrarea lui Bourdieu, pare că înțelegem importanța experiențelor care marchează, în general, traiectul unui sociolog. Pentru sociologul francez, pe lângă traiectoria socială și școlară, experiența de etnolog în Algeria jalonează personalitatea sociologului de mai târziu. „Lupta” cu structura experienței temporale la Husserl avea să piardă teren în favoarea interesului stârnit de societatea algeriană, și mai ales de studiul acesteia. Setea fascinantă a cunoașterii este motorul care îi hrănește sociologului dorința de a înțelege, de a „simți” socialul, de a trăi experiențele cu o voluptate greu de descris. De altfel, Pierre Bourdieu recunoaște că: „... tocmai dorința de trăi toate viețile (...) și de a profita de

toate ocaziile de a porni în aventura pe care o constituie (...) dublată de respingerea definiției scientiste a sociologiei, este cea care m-a făcut să mă interesez de cele mai diferite lumi sociale” (p. 93). În acest fel, Bourdieu poate să trăiască mai multe „vieți”: luând contact, în cadrul cercetărilor cu diferite „universuri” de gândire (notari, avocați, bancheri, nobili, dansatori). Ceea ce e extrem de interesant de surprins în lucrarea sociologului francez este dorința de unificare a demersului sociologic. Lupta sa pare a fi cantonată în încercarea de „reunificare” a unei „științe sociale fictiv fragmentate” și se bazează pe argumentul că o asemenea specializare (împărțirea pe specialități cum ar fi sociologia educației, cea a culturii sau cea a intelectualilor) este „cu totul prematură în cazul unei științe începătoare” (p. 95) așa cum considera a fi știința socială.

Întorcându-ne la demersul lui Cătălin Zamfir, mai cu seamă în partea a doua a lucrării sale, facem cunoștință mai pregnant cu reperatele dezvoltării sociologiei românești de după 1989. Crearea Institutului de Cercetare a Calității Vieții, experiența în executiv, angajarea în activitatea de construcție guvernamentală, ca ministru al Muncii și Protecției Sociale în guvernul Petre Roman, mai apoi consilier al prim-ministrului Adrian Năstase, lansarea învățământului superior de asistență socială, Planul de combatere a sărăciei și promovare a incluziunii sociale, problematica romilor sunt momentele în care sociologul și-a pus în practică perspectiva teoretică pentru a „reconstrui” socialul disfuncțional. Desigur, toate acestea au presupus și o serie de incertitudini, momente ale unor alegeri dificile, uneori forțate, dar, în final, omul de știință pare a fi mulțumit de implicarea sa activă în procesul reconstrucției sociale, fidel angajamentului anunțat încă din debutul lucrării cu privire la scopurile pe care trebuie să le urmărească sociologul. În final, să mai remarcăm că, pe tot parcursul analizei sale, Cătălin Zamfir se raportează

deseori la dialogul intelectual cu Elena Zamfir. Pe lângă alte nume care au jalonat dezvoltarea sociologiei românești post-comuniste ca Lazăr Vlăsceanu, Septimiu Chelcea sau Ioan Mărginean, firul roșu care străbate „devenirea” intelectuală a profesorului Cătălin Zamfir, membru corespondent al Academiei Române, este dialogul intelectual cu soția sa, prezentă alături în momentele importante ale alegerilor sale intelectuale.

Cele două cărți, atât cea a lui Pierre Bourdieu, cât și cea a lui Cătălin Zamfir, propun două istorii personale ca repere pentru evoluția disciplinei, două istorii care ne pot face să înțelegem felul în care contextul social și personal poate explica opțiunile și direcțiile științifice ulterioare. Rămâne de văzut dacă astfel de demersuri pot constitui noi direcții de analiză.

Bogdan Gheorghiu

Cătălin Zamfir, *O istorie subiectivă în sociologia românească din 1944 până în prezent*, Editura Polirom, Iași, 2009, 208 p.

O istorie subiectivă în sociologia românească... a lui Cătălin Zamfir este o carte pe care orice intelectual, om de cultură și specialist din orice domeniu, ar trebui să o scrie la vârsta adultă. A povesti propriul itinerar uman și dialogul cu disciplina, precum și istoria sa în istorie, reprezintă acel ideal de practică hermeneutică atât de mult declarat, dar puțin realizat: a fi subiect și obiect de sine însuși în profunđa ancorare la realitatea propriului timp. O sinceră și onestă mărturie ca „observator-participant chiar de la începuturile relansării sociologiei” (p. 11) care, în același timp, califică omul, evoluția disciplinei și mai ales contextul, societatea în care totul s-a întâmplat. Acest lucru apare imediat în